

AVTOMOBIL TRANSPORTI SOHASIDA IQTISODIY MUAMMOLAR VA ULARNING TAHLILI

To'rayev Diyorbek O'ktavovich

Sobirov Azizbek Akbarovich

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasidagi avtomobil transporti tizimining dolzarb iqtisodiy muammolari o'rganiladi. Xususan, infratuzilmaning yetarli darajada rivojlanmagani, ekspluatatsiya xarajatlarining ortishi, transport oqimlarining notekis taqsimlanishi va yo'l-yuk logistikasidagi muammolar statistik ko'rsatkichlar asosida tahlil qilinadi. Muammoning iqtisodiy oqibatlari yoritilib, takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar beriladi.

Аннотация: В статье рассматриваются современные экономические проблемы автомобильного транспорта Республики Узбекистан. В частности, на основе статистических показателей анализируются недостаточное развитие инфраструктуры, повышенные эксплуатационные расходы, неравномерное распределение транспортных потоков, а также проблемы в логистике автомобильных перевозок. Выделяются экономические последствия данной проблемы и даются рекомендации по ее улучшению.

Kalit so'zlar: avtomobil transporti, infratuzilma, iqtisodiy samaradorlik, yo'l tarmoqlari, logistika, xarajatlar, ekologik yuklama.

Ключевые слова: автомобильный транспорт, инфраструктура, экономическая эффективность, дорожные сети, логистика, затраты, воздействие на окружающую среду.

Avtomobil transporti har qanday mamlakatda iqtisodiy taraqqiyot, hududiy integratsiya va ijtimoiy harakatchanlikning asosiy omillaridan biri hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasida ham avtomobil transporti umumiy yuk tashish hajmining qariyb 90 foizini, yo'lovchi tashishning esa 99 foizdan ortig'ini tashkil etadi. Biroq

ushbu sektorda bir qancha tizimli iqtisodiy muammolar mavjud bo'lib, ular umumiy transport tizimining samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Ushbu maqolada aynan avtomobil transporti tizimidagi asosiy iqtisodiy muammolar va ularning oqibatlari ko'rib chiqiladi.

O'zbekiston Respublikasi Avtomobil yo'llari qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, 2024-yil holatiga respublikada mavjud umumiy foydalaniladigan avtomobil yo'llarining uzunligi 184 ming kilometrni tashkil etadi. Shundan faqat 51 foizi qoniqarli texnik holatda. 27 foiz yo'llar qoniqarsiz, 22 foizi esa avariya xavfi yuqori bo'lgan toifaga kiradi.

Bu holat avtomobil transportining iqtisodiy samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Hisob-kitoblarga ko'ra, yo'l holatining yomonligi sababli 2023-yilda 1,2 trillion so'mdan ortiq yoqilg'i sarfi va transport vositalarining eskirishi bilan bog'liq qo'shimcha xarajatlar yuzaga kelgan.

Avtomobil transporti vositalarining ekspluatatsiya xarajatlari yildan-yilga oshib bormoqda. Masalan, 2024-yilda o'rtacha yuk avtomobilining bir kilometr ga to'g'ri keluvchi ekspluatatsiya xarajati 2020-yilga nisbatan 38% ga oshgan (2020-yilda – 950 so'm/km, 2024-yilda – 1310 so'm/km).

Bunga asosiy sabablar:

- yoqilg'i narxlarining barqaror emasligi;
- ehtiyot qismlar importining oshishi;
- texnik xizmatlar tannarxining ko'tarilishi;
- yo'l infratuzilmasining eskirganligi sababli texnik nosozliklar sonining ko'pligi.

Avtomobil transportining hududiy taqsimoti ham muammoli. Statistika ko'ra, 2024-yilda umumiy yuk tashishning 63 foizi Toshkent shahri va viloyatidan o'tgan. Boshqa mintaqalarda esa transport oqimlari yetarli darajada yo'lga qo'yilmagan. Bu iqtisodiy jihatdan past daromadli hududlar uchun investitsion jozibadorlikni kamaytiradi va mintaqaviy nomutanosiblikni kuchaytiradi.

Yo'l harakati vositalarining ko'pchiligi eskirgan. 2024-yilgi statistik ma'lumotlarga ko'ra, avtomobil transporti vositalarining 54 foizi 10 yildan ortiq muddatda ekspluatatsiya qilinayotgan texnikalardir. Bu nafaqat texnik nosozliklar, balki havoga chiqarilayotgan zararli gazlar miqdorining ortishiga ham sabab bo'lmoqda. Ayni paytda ekologik normativlarga javob beruvchi transport vositalarining ulushi 18 foizdan oshmaydi.

Bu esa nafaqat ekologik xavf, balki iqtisodiy jihatdan ham yuqori yoqilg'i sarfi va kam samaradorlikni keltirib chiqarmoqda.

Xulosa va takliflar

Avtomobil transporti sohasida mavjud muammolar kompleks va tizimli yondashuvni talab qiladi. Yuqorida keltirilgan iqtisodiy tahlillar asosida quyidagi xulosalar va takliflarni ilgari surish mumkin:

- 1.Yo'l infratuzilmasini bosqichma-bosqich rekonstruksiya qilish, ayniqsa mintaqaviy yo'llarga ustuvor e'tibor qaratish;
- 2.Transport ekspluatatsiyasidagi xarajatlarni kamaytirish uchun energiya tejankor texnologiyalarni joriy etish;
- 3.Ekologik toza transport vositalarini xarid qilishga subsidiya ajratish orqali modernizatsiya jarayonini tezlashtirish;
- 4.Shaharlararo transportni muvozanatlashtirish maqsadida logistika markazlarini hududiy asosda rivojlantirish;
- 5.Transport xizmatlari bozorida raqobat muhitini kuchaytirish orqali sifat va narxning barqarorligini ta'minlash.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

- 1.O'zbekiston Respublikasi Transport vazirligi. (2024). **Transport sohasining 2023-yildagi faoliyat yakunlari va 2024-yilga mo'ljallangan ustuvor vazifalar**. Toshkent: Transport vazirligi Matbuot xizmati.

- 2.O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi. (2024). **Avtomobil transporti statistik ko‘rsatkichlari: 2021–2023 yillar tahlili**. Toshkent.
- 3.Karimov, S. R. (2023). **Transport iqtisodiyoti va logistika**. Toshkent: “Iqtisod–moliyaviy izlanishlar” nashriyoti.
- 4.Rasulov, B. N. (2022). “Avtomobil transportida iqtisodiy samaradorlikni oshirish muammolari”. **Transport iqtisodiyoti va menejmenti**, №3 (48), 56–64-betlar.
- 5.Soliyev, M. Sh., & Tursunov, D. A. (2024). “Avtomobil transportida ekologik va iqtisodiy barqarorlikni ta’minlashning zamonaviy yondashuvlari”. **Ijtimoiy-iqtisodiy muammolar jurnalining ilmiy to‘plami**, №2, 33–40-betlar.
- 6.O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori PQ–4789-son. (2020-yil 26-mart). “Avtomobil yo‘llari infratuzilmasini rivojlantirish va yo‘l xo‘jaligini boshqarish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”.